DOI: [10.32702/2307-2105-2019.12.81](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.12.81)

УДК 311.2:339.1

*Ю. В. Махнарилов,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки
Київського національного університету технологій та дизайну, м. Київ
ORCID: 0000-0003-3746-6640
К. А. Симонян,
магістр, Київського національного університету технологій та дизайну, м. Київ
ORCID: 0000-0002-3318-8420
А. О. Андрушко,
магістр, Київського національного університету технологій та дизайну, м. Київ
ORCID: 0000-0002-0231-1561*

ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА ОЦІНКИ ВПЛИВУ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ НА МАКРОФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ

*Yu. V. Makhnarylov
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance and Financial and Economic Security,
Kyiv National University of Technology and Design, Kyiv
K.A. Symonian
Master's degree,
Kyiv National University of Technology and Design, Kyiv
A.O. Andrushko
Master's degree,
Kyiv National University of Technology and Design, Kyiv*

INFORMATION COMPONENT OF THE IMPACT OF WHOLESALE TRADE ON MACRO-FINANCIAL SECURITY

Досліджено поняття фінансової безпеки підприємства. Встановлено його зв'язок з поняттями "антикризове управління" та "банкрутство підприємства". Обговорено зміст поняття "фінансової безпеки" у вертикальному вимірі "підприємство - вид економічної діяльності (галузь) - національна економіка", територіальному вимірі "населений пункт - регіон - країна". Визначено необхідність дослідження фінансової безпеки підприємств оптової торгівлі, як значущого інфраструктурного утворення в системі національної економіки. Помічено вплив оптової торгівлі на формування макрофінансової безпеки. Звернено увагу на забезпечення оцінки вплив оптової торгівлі адекватною інформацією. Поняттю "макрофінансова безпека" надано синонімічної спорідненості з "фінансовою безпекою держави" та "фінансовою безпекою країни". Запропоновано зміни до порядку збору і обліку статистичних даних державними органами статистики. Визначено необхідність побудови сучасних інформаційних систем на принципах відкритості, повноти, достатності інформації.

The concept of financial security of the enterprise is investigated. Its connection with the concepts of "crisis management" and "bankruptcy of the enterprise" is established. The existence of

independent status in the concept of financial security of the enterprise is established. The content of the concept of "financial security" in the vertical dimension "enterprise - type of economic activity (industry) - national economy", territorial dimension "settlement - region - country". The necessity to study the financial security of the wholesale trade enterprises as a significant infrastructure formation in the system of the national economy is determined. It is noted in the activity of wholesale trade enterprises of two main functions - mediation and transportation. It is confirmed that the need for business intermediaries between business entities remains, as evidenced by government statistics. The impact of wholesale trade on the formation of macro-financial security was noted. Obligatory presence in the definitions of macro-financial security of the objects of influence (national economy, regions, industries, enterprises, population), methods of influence (financial resources, financial instruments), results of impact (fulfillment of obligations) and time dimension (current state) , future expectations). All of these components should be taken into account when measuring current and projected macro-financial security levels. The shortcomings of the indicator model of financial security assessment are identified. It is suggested to evaluate the level of financial security using a factor model with one or a limited number of dependent variables. Requirements for the characteristics of the dependent variable in the proposed factor model of macro-financial security are formulated: homogeneity, simplicity of origin, direct measurement, cross-national comparability. Changes to the order of collection and accounting of statistics by the state statistics bodies are proposed. The necessity of building modern information systems on the principles of openness, completeness, sufficiency of information is determined..

Ключові слова: фінансова безпека; оптова торгівля; індикаторна модель; інформаційні системи.

Keywords: financial security; wholesale; indicator model; information systems.

Постановка проблеми. Поняття фінансової безпеки підприємства активно обговорюється на фахових майданчиках української науки. Поняття наповнюється новим змістом, збагачуються його ранішні формулювання. Якщо довгий час наукових дискусій "фінансова безпека" була невід'ємно пов'язана з антикризовим управлінням та банкрутством підприємства, то зусиллями фахової спільноти це поняття набуло самостійного статусу. В контексті "фінансової безпеки підприємства", як самостійного поняття, обговорюються його вертикальний вимір (підприємство - вид економічної діяльності (галузь) - національна економіка), територіальний вимір (населений пункт - регіон - країна), конкурентний вимір. Існують спроби всі виміри пов'язати між собою не тільки за допомогою описової логіки, але й кількісних оцінок. Ми здійснили схожі намагання. З нашої точки зору окремого обговорення потребує фінансова безпека підприємств оптової торгівлі, як значущого інфраструктурного утворення в системі національної економіки.

Серед науковців, залучених до предметного вивчення оптової торгівлі, є поширеною думка, що "оптова торгівля за своєю економічною суттю виступає як продаж товарів у межах сфери товарного обігу, а за матеріальним змістом - як додаткові виробничі операції по доведенню товарів від виробників до підприємств торгівлі" [1, с. 122]. У діяльності підприємств оптової торгівлі фахівці відзначають наявність двох основних функцій – посередництва і транспортування, які тягнуть наступні фактори впливу на господарську діяльність: попит роздрібних підприємств, товарний асортимент, значні збутові витрати [2, с. 6]. Функцію посередника оптовики здійснюють переважно між виробниками та роздрібною торгівлею. Помічено, що останні демонструють тенденції до зростання та укрупнення, що, як очікується призведе до розвитку ними власної дистрибуції, отже – до зменшення обсягів посередництва у діяльності підприємств оптової торгівлі та трансформації функції транспортування товарів у широкий спектр послуг, об'єднаних логістичним змістом [3, с. 8]. Цьому висновку фахівців у поточний момент часу суперечать дані державної статистики.

Значення, наповнення та обсяги функцій оптовиків змінюються, але потреба у посередниках господарських зв'язків між суб'єктами комерційної діяльності залишається. Частка оптової торгівлі у загальному обсязі внутрішнього товарообороту, за даними Держстату України [4] повільно зростає, починаючи з 2014 р. (див. табл. 1).

Таблиця 1.
Внутрішній товарооборот

№ з/п	Назва показника	2014	2015	2016	2017	2018
1	Внутрішній оптовий товарооборот підприємств оптової торгівлі (юридичних осіб), млрд. грн.	988,0	1 178,9	1 556,0	1 908,7	2 215,4
2	Внутрішній роздрібний товарооборот підприємств роздрібно торгівлі (юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців), млрд. грн.	438,3	478,0	556,0	586,3	668,4
3	Питома вага оптового товарообороту у сукупному обороті внутрішньої торгівлі, %	69,3	71,2	73,7	76,5	76,8

Складено за даними веб-сайту Держстату України [4]

Дані табл. 1 свідчать про зростання статистичного впливу оптової торгівлі, в її значному переважанні у загальній структурі внутрішнього товарообороту. Можливо, статистичний висновок не суперечить раніше згаданим висновкам науковців [3, с. 8] і роздрібні мережі розвивають власну оптову дистрибуцію, що підтверджує державний облік.

Значення вартості внутрішнього товарообороту можна порівняти з показником обсягу реалізації продукції, який у 2018 р. склав 9,2 млрд. грн. [4]. Таким чином, підтверджується попередній висновок про оптову торгівлю як впливове інфраструктурне утворення в системі національної економіки, і ця впливовість відображається у фінансових показниках, зокрема бере участь у формуванні певного рівня макрофінансової безпеки. Оцінка такого впливу має бути забезпечена адекватною інформацією. Інформаційній складовій оцінки впливу оптової торгівлі на макрофінансову безпеку присвячено дане дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В контексті проведеного дослідження поняттю макрофінансова безпека надано синонімічної спорідненості з "фінансовою безпекою держави" та "фінансовою безпекою країни". Варто звернутись до суттєвих характеристик, які залучають до опису зазначених конструктів фахівці з фінансів.

Відомий український науковець у галузі фінансів М.М. Єрмошенко у своєму визначенні фінансової безпеки держави привертає увагу до вже сталих у фаховому фінансовому середовищі ознак, як "збалансованість", "стійкість", "достатність", "ефективність", "розвиток", які прикладаються до "національних фінансових інтересів", "суб'єктів господарювання" та "населення" [5, с. 114].

У "Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України", які, очевидно є колективною працею науковців та фахівців з фінансів, макрофінансова безпека позначається "станом" та "розвитком", відображається у "стійкості", "цілісності" та "єдності", забезпечується "збалансованістю" [6].

Л. В. Нечипорук у своєму визначенні узагальнює об'єкти управління до "фінансово-кредитної сфери", яка повинна бути "незалежною", "ефективною" і "конкурентоспроможною". Також автор формулює національні інтереси у сфері фінансової безпеки, в яких знаходять місце існуючі фінансові інститути, уточнюється об'єкт управління та пропонуються в якості інструментів "збалансованість" та "розвиток" [7, с. 112-113].

Разом з Л.В. Нечипорук про фінансові інтереси каже Т.Г. Кубах, яка робить наголос на факторах дестабілізації, загрозах фінансовій системі та шукає забезпечення в ефективному функціонуванні національної економіки та сталому економічному зростанні. Також Т.Г. Кубах у своїй публікації наводить думки щодо макрофінансової безпеки багатьох науковців, серед яких О.І. Барановський, В.М. Геєць, Б.В. Губський, В.І. Мунтіян та ін. У поглядах цих фахівців привертає увагу зосередженість на конструктах "стан", "розвиток", "баланс", "стійкість", "стабільність", "ресурси", "інструменти", "домашні господарства", "підприємства", "регіони", "галузі", "сектори економіки", "національна економіка", "держава" [8, с. 24-26].

У підсумку обговорення думок дослідників зауважимо обов'язкову наявність у визначеннях макрофінансової безпеки об'єктів впливу (національна економіка, регіони, галузі, підприємства, населення), способів впливу (фінансові ресурси, фінансові інструменти), результатів впливу (виконання зобов'язань) та часового виміру (сучасний стан, майбутні очікування). Всі ці складові мають бути враховані під час вимірювання поточного та прогнозного рівнів макрофінансової безпеки.

Як і теоретичний конструкт "фінансова безпека", предметно досліджуються методи вимірювання. В згаданих методичних рекомендаціях [6] пропонується визначати основні індикатори стану економічної безпеки України, за допомогою яких розраховується інтегральний індикатор за кожною сферою безпеки (всього 9 сфер), а сума добутоків інтегральних індикаторів та їх вагових коефіцієнтів визначає рівень економічної безпеки України. Фінансову сферу описує індикатор фінансової безпеки, який вбирає рівень 32 показників. Інформація для розрахунку надходить як із доступних джерел, так і знаходиться в тексті методичних рекомендацій. Таким чином, на рівні нормативного (хоча і з рекомендаційним характером) документу пропонується індикаторна модель оцінки рівня фінансової безпеки. Ця модель використовується багатьма науковцями [див. 5, с. 62; 8, с. 30; 9, с. 152 та ін.].

М.М. Єрмошенко рівень макрофінансової безпеки визначає через низку показників для окремих секторів фінансової сфери (бюджетного, грошово-кредитного, інвестиційного, валютного, банківського, фондового, страхового). Основним з показників науковець вважає валовий внутрішній продукт (ВВП), потрібний для "проведення розрахунків основних індикаторів фінансової безпеки" [5, с. 62]. І в "Методичних

рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України" показник ВВП використовується для розрахунку п'ятої частини індикаторів економічної безпеки [6].

Таким чином, індикаторна модель пройшла обговорення у фаховому середовищі та запропонована нормативним документом (наказом міністерства). Слід зауважити, існують певні сумніви щодо її коректності, а саме:

- за наявності великої кількості складових реальна змістовність показника є суто гіпотетичною (наприклад, реальним є щорічний дохід в розрахунку на одну людину);
- крім об'єктивних показників використовуються суб'єктивні експертні оцінки;
- і проміжні, й інтегральні індикатори базуються на великій кількості первинних індикаторів, деякі з яких не можна порівняти предметно, отже не можна додавати один до одного;
- за наявності величезної кількості індикаторів важко довести, що вони не дублюють один одного;
- деякі показники беруть участь у розрахунках багато разів в межах однієї сфери безпеки, як, наприклад, ВВП (в інвестиційно-інноваційній, макроекономічній та ін.).

Отже, основні сумніви виникають щодо змісту показника та його здібності відобразити рівень саме економічної безпеки країни. Застосування індикаторної моделі може бути виправдано лише під час порівняння інтегральних індикаторів різних країн між собою, а також спостереження його значення разом з такими змістовними показниками, як доходи населення, ВВП, національний дохід тощо. Але й порівняння індикаторів різних країн між собою можливо лише за умови їх розрахунку на базі однакових методик обліку первинних даних в Україні та інших країнах, що малоймовірно.

Формування цілей статті. Більш простою і надійною здається факторна модель із одним або обмеженою кількістю залежних показників-змінних і попередньо необмеженою кількістю незалежних змінних. З наступними прикладними випробуваннями факторної моделі перелік незалежних змінних можна поступово скорочувати доки їх сукупний вплив на залежну змінну (змінні) наблизиться до 100%-ї інформативності. Можливість побудови факторної моделі визначається, у тому числі й достатністю інформаційної бази. Думку про важливість і необхідність "ефективної підсистеми інформаційної підтримки" макрофінансової безпеки оприлюднює в своїй монографії М.М. Єрмошенко [5, с. 74]. Оцінка існуючої статистичної інформації джерел з точки зору їх наявності та достатності для побудови факторної моделі є метою даного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. В якості залежної змінної в пропонованій факторній моделі макрофінансової безпеки можна використати кілька показників, які мають характеристики однорідності, простоти походження, прямого виміру та міжнаціональної порівнянності. Ті ж вимоги формуються до галузевої фінансової безпеки. Визначення її рівня обумовлено як необхідністю подібних оцінок для галузі, так і формування інтегрального показника макрофінансової безпеки за галузевим впливом.

В контекст вивчення фінансової безпеки оптової торгівлі одним з залежних показників факторної моделі галузевої фінансової безпеки може бути чистий фінансовий результат, дані щодо якого Держстат України надає у розрізі видів економічної діяльності. В табл. 2 представлено чистий фінансовий результат оптової торгівлі.

Таблиця 2.
Витрати та результати діяльності підприємств оптової торгівлі

№ з/п	Назва показника	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	Витрати на виробництво продукції підприємств оптової торгівлі, млрд. грн.	142,4	130,2	155,9	167,2	263,8	293,2
2	Чистий фінансовий результат підприємств оптової торгівлі, млрд. грн.	-8,5	-104,3	-74,7	-5,6	19,0	55,3

Складено за даними веб-сайту Держстату України [4]

Для більшої наочності табличні дані відображено на рис. 1.

Рис. 1. Витрати та результати діяльності підприємств оптової торгівлі

Табличні дані свідчать про зменшення значень показників витрат та чистих фінансових результатів. Останній показник демонструє збитки з 2013 р. до 2016 р. Головна причина катастрофічних збитків, отриманих підприємствами оптової торгівлі у 2014 р., – порушення сталих господарських зв'язків між виробниками продукції, підприємствами оптової та роздрібною торгівлі, спричинене військовою агресією Російської Федерації на сході та півдні України. Але перше від'ємне значення чистого фінансового результату з'явилося у 2013 р., коли агресії не було і на економіку країни впливав інший уряд. Тобто, простий аналіз підказує, що основними факторами впливу на діяльність підприємств оптової торгівлі були військова агресія та урядова економічна політика.

Починаючи з першої половини 2017 року значення чистого фінансового результату стає додатним. Найбільше падіння обох показників припало на 2014 р. Характер зміни обох кривих на рис. 1 свідчить про схожість їх трендів. Для уточнення тенденцій варто звернутись до розрахунку темпів росту та темпів приросту обох показників. Результати темпів росту представлені на рис. 2.

Рис. 2. Темпи росту витрат та результатів діяльності підприємств оптової торгівлі

Криві темпів росту (див. рис. 2) більш виразно демонструють перебіг фінансових процесів, які відбувалися протягом останніх шести років в оптовій торгівлі. У порівнянні з ледь помітними змінами у витратах, чисті фінансові результати підприємств демонстрували як значне падіння у підсумку 2014 р., так і стрімкий підйом протягом наступних п'яти років. Суттєва відмінність у характері двох кривих дозволяє прогнозувати вплив ще одного фактора: внутрішньої політики управління витратами, якої дотримуються підприємства оптової торгівлі.

Якщо перші два графіки відображали те, що відбувалось у минулому, то наступний графік (див. рис. 3) дозволяє зрозуміти зміни обох показників у майбутньому.

Рис. 3. Згладжені темпи приросту витрат та результатів діяльності підприємств оптової торгівлі

Для визначення тенденції змін показників витрат та чистих фінансових результатів використано дані за шість років – з 2013 р до 2018 р. Перше значення показника в ряду даних – середнє арифметичне за шість років. Друге значення – середнє арифметичне за останні п'ять років, і т. д. Таким чином, одержано ряд згладжених даних з шести значень, останнім з яких є значення показника у 2018 р. З графіку стає очевидно, що зростаючий

приріст перших трьох років змінюється стагнацією у 2015 р. та 2016 р. та протилежною поведінкою кривих протягом 2018 р.: витрати знижуються, а чистий фінансовий результат зростає. Щоби виявити причини очікуваних тенденцій, необхідні більш чутливі часові шкали у щомісячному вимірі.

Висновки. Державні органи статистики отримують від великих та середніх підприємств щоквартальну, а від малих підприємств щорічну інформацію. Існуюча система збору статистичної інформації обмежує можливості визначення як поточного рівня фінансової безпеки, так і його прогнозування. Очевидно, що спроба збільшити кількість статистичних звітів (щомісячно), призведе до збільшення витрат підприємств та бюджету у зв'язку зі зростанням навантаження на органи статистики. Ефективне управління фінансовими процесами потребує більш сучасних підходів до створення "системи інформаційної підтримки", яка має бути реалізована шляхом побудови сучасних інформаційних систем на принципах відкритості, повноти, достатності інформації.

Література.

1. Олексин С. М. Основні аспекти реінжинірингу бізнес-процесів підприємств оптової торгівлі [Текст] / Олексин Соломія Мирославівна // Підприємництво і торгівля. — 2016. — Вип. 20. — С. 122-126.
2. Мацюк Н. О. Моделювання та оптимізація комерційної діяльності оптових торговельних підприємств [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.11 / Мацюк Наталія Олександрівна ; Хмельниць. нац. ун-т. — Хмельницький, 2016. — 21 с.
3. Ільченко Н. Б. Управління бізнес-процесами на підприємстві оптової торгівлі [Текст] : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04 / Ільченко Наталія Борисівна ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. — Київ, 2017. — 40 с.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. — Електронні дані. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Єрмошенко М.М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство : наук. моногр. [Текст] / Микола Миколайович Єрмошенко, Кіра Сергіївна Горячева. — Київ : Національна академія управління, 2010. — 232 с.
6. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 № 1277 / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. — Режим доступу : https://meold.kmu.gov.ua/minec/control/uk/publish/category/main?cat_id=38738.
7. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування [Текст] / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. — Харків : Право, 2009. — 312 с.
8. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів [Текст] / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С. М. Фролова. — Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2015. — 332 с.
9. Цвігун Т.В. Економічна безпека в системі національної безпеки України [Текст] / Т.В. Цвігун // Економіка і суспільство ; Мукачівський державний університет. — Вип. 11. — 2017. — С. 150-156.

References.

1. Oleksyn, S.M. (2016), "The main aspects of business process reengineering of wholesale companies", *Pidpryemnytstvo i torhivlia*, Vol. 20, pp. 122-126.
2. Matsiuk, N.O. (2016), "Modeling and optimization of commercial activity of wholesale trading enterprises", Ph.D. Thesis, Mathematical methods, models and information technologies in economics, Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi, Ukraine.
3. Il'chenko, N.B. (2017), "Management of business processes at a wholesale company", D.Sc. Thesis, Economics and enterprise management (by type of economic activity, Kyiv National University Of Trade And Economics, Kyiv, Ukraine.
4. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2019), "Statistical Information". available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 18 December 2019).
5. Yermoshenko, M.M. and Horiacheva, K.S. (2010), *Finansova skladova ekonomichnoi bezpeky: derzhava i pidpryemstvo* [Financial component of economic security: the state and the enterprise], National Academy of Management, Kyiv, Ukraine.
6. Ministry of the Economy Development and Trade of Ukraine (2013), "Order of the Ministry of the Economy Development and Trade of Ukraine "On approval of Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine"", available at: https://meold.kmu.gov.ua/minec/control/uk/publish/category/main?cat_id=38738 (Accessed 18 December 2019).
7. Shevchenko, L.S. Gritsenko, O.A., Makukha, S.M. and others; edited by L.S. Shevchenko (2009), *Ekonomichna bezpeka derzhavy: sutnist' ta napriamy formuvannia* [Economic security of the state: essence and directions of formation], Pravo, Kharkiv, Ukraine.
8. Frolov, S.M., Kozmenko, O.V., Rekunenko, I.I. and others; edited by S.M.Frolov (2015) *Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu ekonomichnykh sub'iektiv* [Management of financial security of economic entities], SHEI "Ukrainian Academy of Banking", Sumy, Ukraine.
9. Tsvihun, T.V. (2017) "Economic security in the national security system of Ukraine", *Ekonomika i suspil'stvo*, Vol. 11, pp. 150-156.